

Опубліковано: // Матеріали науково-практичного семінару “Напрями реформування кримінальної юстиції в Україні”. 22 травня 2020 року, м.Львів. Львів: ЛьвДУВС, 2020. – С.99-104.

Навроцький В.О.,
професор кафедри кримінального права і кримінології,
д.ю.н., проф., член-кор. НАПрН України
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗДОБУТКИ ТА УПУЩЕННЯ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ПИТАНЬ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

У серпні 2019 року була створена Комісія з питань правової реформи у складі кількох робочих груп, одна з яких називається «Робоча група з питань розвитку кримінального права» (далі – Робоча група)¹. Відтоді Робоча група провела біля двох десятків засідань. З них третина очних, тривалістю 3-4 дні, решта – в онлайні. Крім робочої групи у повному складі, онлайн-засідання проводять підгрупи з підготовки окремих розділів майбутнього КК України.

До видимих і «матеріалізованих» здобутків цієї Робочої групи насамперед слід віднести те, що станом на середину травня 2020 року вже готовий текст Загальної частини майбутнього КК. Звісно, це текст ще «сирий», у ньому залишилося ряд питань, до яких потрібно ще буде повернутися в майбутньому. Мабуть, по ходу роботи над Особливою частиною цього КК, окремі вже сформульовані та ніби то погоджені після тривалих суперечок положення, доведеться переглядати заново. Але факт є фактом – значна частина роботи виконана і видно обриси кодексу в цілому. Тим більше, що члени Робочої групи сприйняли і погодилися з правилами написання статей Особливої частини КК, які підготував автор цих рядків.

Здобутками «невидимими» є те, що члени Робочої групи навчилися працювати разом, дотримуватися домовленостей, йти на компроміси і, загалом, реалізовувати відповідну Концепцію. Зараз готується сайт, на якому мають висвітлюватися результати діяльності з підготовки нового КК. І серед його

¹ До її складу включені: Баулін Ю.В.- голова, Хавронюк М.І. -заступник голови, а також члени: Андрушко П.П. (у зв'язку зв'язку зі станом здоров'я фактично не приймає участі), Бурдін В.М., Горох О.П., Гуторова Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л.

матеріалів, скоріше за все буде представлена місія, візія та цінності Робочої групи. Запропоновано викласти їх так:

Місія Робочої групи:

- взяти на себе удар критики від тих, хто пропонує обмежитися тим, щоб «підлатати» існуючий КК;
- оцінити існуючі досягнення, пропозиції у цій сфері;
- запропонувати нові підходи, рішення;
- підготувати тексти законопроектів КК та Кодексу проступків.

Візія Робочої групи:

- хоча в Указі Президента йдеться про Робочу групу з питань реформування кримінального права, ми обмежимося лише пропозиціями зі змін до законодавства (бо право формується віками та десятиліттями і його жодна робоча група реформувати не зможе);
- не обмежитися лише КК, а, одночасно, вирішувати питання, які стосуються Кодексу проступків, а також Кодексу порушень адміністративних (щодо останнього, то, принаймні у питаннях відмежування);
- виділити питання, які мають бути «винесені» поза меж КК та вирішені в КК чи інших законах;
- працюємо не шляхом переробки існуючого КК 2001 р. чи адаптації до українських умов якогось зарубіжного кримінального закону, а пишемо текст «з чистого листка»;
- врахування міжнародно-правових зобов'язань України у цій сфері та кращих зарубіжних практик;
- вирішення тих питань, які були суперечливими в теорії та неоднозначно вирішувалися на практиці не обходячи «гострих кутів»;
- оцінюємо, враховуємо досягнення та пропозиції колег, які формально не є членами Робочої групи;
- майбутній КК має бути «маленьким але суворим»;

- «Загальна частина має бути більшою, ніж Особлива» - усі питання, які мають загальне значення, вносимо в Загальну частину КК;
- не використовуємо в тексті КК слово «інші»

Цінності Робочої групи:

- проект КК – продукт колективних зусиль;
- ніхто не має монополії на істину. При прийнятті рішення вирішальне значення має вагомість аргументів, а не будь-які інші фактори;
- намагаємося усіх рішень досягти консенсусом;
- жодне питання не вважаємо вирішеним остаточно
- голосування – крайній засіб. Рішення прийняте, якщо за нього 5 голосів з 8 членів робочої групи;
- залучаємо до роботи над окремими розділами не лише членів Робочої групи, але й інших фахівців з відповідних питань;
- пріоритет інтересів потерпілого від злочину. Його позиція має бути щонайменше вислухана та оцінена;
- в основі не відплата, а досягнення соціальної справедливості та врегулювання соціальних конфліктів;
- КК – ultima ratio. Він не передбачає тих діянь, яким можна протидіяти менш суворими засобами, ніж кримінально-правові;
- рішення, які є в зарубіжних КК враховуємо, оцінюємо але не вважаємо директивою при підготовці КК України;
- не залишаємо корупціогенних можливостей та маневру щодо зловживань для тих, хто буде застосовувати КК;
- пишемо КК «як для себе», тобто добре!

Проект Загальної частини КК відображає багато прогресивних ідей. У ньому втілено більшість задумів Львівського форуму кримінальної юстиції, викладених у його «Концепції реформування законодавства про публічні правопорушення в Україні». Зокрема, максимально розвантажена Особлива частина КК за рахунок перенесення до Загальної частини КК багатьох положень, які традиційно регламентуються в статтях Особливої частини

кримінального закону. Серед них – санкції, кваліфікуючі та привілеюючі ознаки, визначення понять.

Пильну увагу члени робочої групи приділяють спрощення застосування майбутнього КК та усуненню можливих зловживань при його застосуванні. З цією метою в Загальній частині викладені правила кримінально-правової кваліфікації, передбачено зменшення видів покарань лише до ув'язнення (строкового та довічного) та штрафу, а також скорочення розривів між мінімальним та максимальними розмірами покарання – переважно він становить 1-2 роки ув'язнення. Це передбачає інший крок, також реалізований у проекті – поділ усіх злочинів на 10 ступенів за ступенем тяжкості (в основі якого заподіяна чи можлива шкода) з жорстокою прив'язкою кримінально-правових наслідків (покарання, а також заходів безпеки, компенсаційних та реституційних заходів тощо) до ступеня тяжкості вчиненого злочину. Визначена вага/ціна кожної обставини, яка підвищує чи зменшує ступінь тяжкості злочину – її наявність веде до підвищення чи зменшення такого ступеня на 1 чи 2 розряди з відповідним коригуванням можливого покарання. Це означає істотне скорочення правозастосовного угляду та запобігатиме можливим зловживанням. Тим більше, що Робоча група відмовилася і від норми про малозначність, і від призначення покарання «нижче від найнижчого», встановленого за певний злочин.

Загальна частина поки що істотно зросла за обсягом – має понад півтори сотні статей. Зате, передбачається кардинальне скорочення Особливої частини майбутнього КК. Якщо задуми будуть реалізовані, то Загальна частина КК перевищуватиме за кількістю статей його Особливу частину. Насамперед, за рахунок відмови від більшості спеціальних норм та норм про «складені» злочини, «переміщення» багатьох злочинів до групи проступків. Загалом новий КК має охоплюватися формулюванням «маленький, але суворий». Суворість же полягатиме як у тому, що він надалі не охоплюватиме діянь, за які передбачаються доволі ліберальні санкції, так і за рахунок розширення кола

кримінально-правових наслідків злочину. До них, як вже відзначалося, буде відноситися не лише покарання.

Багато уваги приділено захисту прав потерпілого – передбачено, що при вирішенні більшості кримінально-правових питань його позиція має бути оцінена судом.

Що ж не вдалося на цьому етапі діяльності робочої групи? Насамперед, це довести необхідність регламентації відповідальності за всі публічні правопорушення (злочини, проступки, порушення) в одному законі – Кодексі публічних правопорушень України. Хоча сам термін «публічні правопорушення» все більш міцно входить у обіг, і далеко не лише науковий. Є надія, що коли буде підготовлений не лише КК, але й Кодекс проступків та виявиться майже повний збіг їх Загальних частини, до цієї ідеї поставляться більш прихильно.

Важко відбувається відхід від усталених (а то і закостенілих) юридичних конструкцій, термінів. Зокрема, час від час прослизують спроби повернути до КК поняття «суспільна небезпека», «кримінальна відповідальність», «судимість». Мова не йде, що таких понять не існує. Однак, відсутність чіткого визначення деяких із них і неможливість запропонувати взаємоприйнятні формулювання, навести критерії наявності відповідних феноменів, спонукає до відмови від їх застосування у КК та покладення на правозастосовувача тягаря доведення наявності відповідних ознак.

На жаль, наразі не вдалося переконати більшість членів Робочої групи у доцільності запровадження цілої низки ідей. Зокрема, про необхідність прямої лінійної залежності між діями винного та кримінально-правовими наслідками вчиненого. Наприклад, встановлення штрафу кратного сумі отриманого зиску, максимального розміру тривалості позбавлення волі для неповнолітньої чи молодшої особи, засудженої за вбивство чи при сукупності злочинів та вироків, у розмірі, який не перевищує повної кількості календарних років віку такої особи тощо. Або – запровадження нової форми вини, яка характеризує суб'єктивне ставлення до скоєного при формальних складах злочину.

Підсумовуючи, можна сказати, що проект нового КК буде не лише оригінальним але й зручним для застосування. Він відобразить наявний рівень вітчизняної кримінально-правової науки та потреби практики. Навіть, якщо його не прийме законодавець, цей проект послужить розвитку вітчизняної юриспруденції.